

På det nationale niveau analyserer Layne „stammebegrebet“ („tribalism“) og dets kontroversielle betydning. Hun inddrager her den heftige diskussion i pressen og den ledsagende politiske retorik, som bølgede mellem partierne og vælgerne i perioden op til parlamentsvalget i 1984. Tilsvarende undersøger hun reaktionerne hos stammefolkene og deres holdning til, hvordan staten gennem folkloriseringen og kommercialiseringen af det „tribale“ overtager „deres kultur“ og således gør den identisk med jordansk national identitet.

De dialogisk frembårne selvrepræsentationer, der kommer til udtryk i 'abbadi stammernes egen lokale udstilling af dagligdagsgenstande, påviser Layne som værende udtryk for en „modstand“ mod statens anonyme tilegnelse af deres kultur.

Forholdet mellem de teoretisk-metodiske ambitioner og den indimellem noget „tynde“ empiri, forekommer visse steder konstrueret og manipuleret. Laynes væsentligste bidrag i bogen er i analysen af 'abbadi stammefolkernes hverdagspraksis at demonstrere, hvor flydende de grænseorienterede identiteter som „beduin“, bofast og nomade i realiteten er.

I sit sympatiske forsøg på fremstilling af en antiessentialistisk jordansk national praksis bliver Laynes præsentation af den jordanske nationalisme – der jo i sidste instans er lige så essentialistisk og primordialistisk som nationalisme alle andre steder – derimod et tenderende skønmaleri; det, som det i al enkelhed drejer sig om her, er i realiteten, at den politiske atmosfære i samtidens Jordan er langt mere liberal og åben end i de fleste nabo-stater – og dermed reelt mere åben for alternative og konkurrerende opfattelser af nationen og nationaliteten.

Laynes bog repræsenterer en ny trend i Mellemøstens antropologi (se også anmeldelsen af Andrew Shryock *Nationalism and the Genealogical Imagination* (1997) i dette nummer af *Tidsskriftet Antropologi*), hvor traditionelle, antropologiske begreber om kollektiv identitet udfordres. Disse tilgange er ydermere medvirkende til at opløse det eksisterende negative nationalstats-image af Mellemøsten, som værende bestemt af en statisk totalitarisme, der fastfryser billedet af forholdet mellem idiosynkratiske, autoritære politiske ledere på den ene side og ukritiske, hengivne nationale undersætter på den anden – hvor enhver mulighed for dynamisk social forandring er udeladt.

Bogen indeholder desuden et indsigtfuldt kapitel om regionens historie, hvor Jordans særlige forhold til Vestbredden/Palæstina analyseres i sin mangefacetterede betydning – også i forhold til den senere jordanske nationale diskurs. Alt i alt er bogen et godt bud på et stykke moderne politisk kultur i Mellemøsten.

Litteratur

Bourdieu, P.

1977 *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bakhtin, M. M.

1981 *Discourse in the Novel*. I: Michel Holquist (ed.): *The Dialogic Imagination: Four Essays* by M. M. Bakhtin. Austin: University of Texas Press.

Schumacher, J.

1989 *Human Posture. The Nature of Inquiry*. Albany: State University of New York Press.

Christel Braae
Etnografisk Samling
Nationalmuseum

ANNELIES MOORS: Women, Property and Islam. Palestinian Experiences, 1920-1990. Cambridge: Cambridge University Press 1995. 274 sider. ISBN 0 521 47497 3 (hardback), pris £40; ISBN 0 521 48355 7 (paperback), pris £14.95.

Islams arveregler og de økonomiske transaktioner i forbindelse med indgåelse af ægteskab mellem muslimer bliver ofte fremdraget som eksempler på, at kvinder i henhold til islamisk lov og norm bliver forfordelt. I antropologen Annelies Moors' fremstilling er perspektivet et andet. Med udgangspunkt i ægteskabstransaktionerne indkredser hun bogens tema, muslimske kvinders adgang til ejendom, og påviser, at kvinder har en række manøvrer muligheder i den forbindelse. Kvinders ejendomsforhold fungerer som et „vindue“ til at beskrive sociale forskelle og social forandring i en egn af Palæstina på en række punkter: i forholdet mellem kønnene, i økonomiske strukturer og i familie- og kvindeopfattelsen. Bogen kan også i nogen grad læses som et politisk vidnesbyrd om de problemer, som den israelske besættelse har forårsaget i området.

Forfatteren påviser flere generelle forandringer i den beskrevne periode, 1920-1990: Kvinders vigtigste afhængighedsbånd skifter

fra egen slægt til „the conjugal bond“, ægteskabet, og der udvikles en ny økonomisk struktur, der handler på lønarbejde og arbejdsmigration, og som i en vis udstrækning erstatter ejendom i jord som det væsentligste grundlag for produktion. Samtidig står det klart, at sådanne moderne udviklinger har højst forskellige konsekvenser for kvinder i forskellige sociale situationer. På landet sker i perioden en ændring i kvinders status fra at være „produktive døtre“ til at være „afhængige hustruer“, mens bykvinder nærmest gennemgår den modsatte udvikling fra at have været betragtet som uproduktive til at blive opfattet som „produktive medlemmer af samfundet“.

Udgangspunktet er palæstinensiske kvinder i Nablusområdet og deres opfattelser af ejendom. Ifølge Moors forstår disse kvinder ejendom ud fra, hvordan den er opnået mere end, hvad den består af. Bogen er struktureret herefter: De enkelte dele behandler kvinders adgang til ejendom igennem arv (del I), igennem medgift (del II) og igennem lønnet arbejde (og uddannelse) (del III). Social forandring bliver påvist gennem et historisk perspektiv, og adgang til historien opnås gennem kvinders livshistorier, udnyttelse af ældre monografier fra området (først og fremmest den finske antropolog Hilma Granquists detaljerede funktionalistiske beskrivelse af en lille landsby nær Betlehem i 1920-30'erne) og inddragelse af retsprotokoller, der omfatter ægteskabskontrakter, skilsmisseregistreringer og sagsreferater. Livshistorierne udgør det væsentligste kildemateriale. Herigennem sammenvæves kvinders personlige erfaringer med politiske forhold og den socioøkonomiske udvikling. Livshistorierne åbner for de strategier, som kvinder i forskellige sociale omstændigheder og forskelligt sammensatte familier måtte udvikle. Der introduceres fire kvinder, som hver repræsenterer en social gruppering – kvinder med rural baggrund, med rig urban baggrund, med fattig urban baggrund og med baggrund i en flygtningelejr. Ved at følge disse fire kvinder gennem bogens forskellige problemstillinger er der hele tiden fokus på de forskelle, som sociale omstændigheder måtte afstedkomme. Desuden refereres en lang række brudstykker af andre kvinders historier. Livshistorierne bruges til at relativere nærliggende og fristende konklusioner om, at kvinder under alle omstændigheder har fordel af at have kontrol over arv, medgift og andre former for ejen-

dom. F.eks. hvor der i del I om kvinders adgang til ejendom gennem arv refereres til en kvinde, der af sine brødre bliver tvunget til at kræve sin arv, fordi de på denne måde bliver frigjort fra deres ansvar for at forsørge hende.

Det bliver med lignende historier klart, at forhold som fætter-kusine-ægteskabet, eller at ægtemanden tager en ny kone, der i ét perspektiv er begrænsende for kvinder, også kan indgå i kvinders strategier for at bedre deres situation. Ved at gifte sig med en mand af egen slægt kan kvinden under nogle omstændigheder sikre, at hun i tilfælde af skilsmisse eller mandens død kan beholde børnene hos sig. Hvis en kvinde ikke har født sønner, kan det, at ægtemanden på hendes opfordring gifter sig igen, være hendes strategi for at få sønner i husholdet og dermed være med til at sikre sig underhold senere i livet. Men samtidig er det også klart, at der ikke er nogen lovmæssighed i disse forhold, der lige så ofte er til kvinders ulempe.

Moors har sat sig for at gøre det forståeligt, at kvinder i nogle tilfælde selv indvilger, slår sig til tåls med eller ligefrem støtter deres formindskede kontrol over ejendom, og den røde tråd igennem fremstillingen er, at kontrol over ejendom ikke nødvendigvis giver kvinder magt. Den erklærede hensigt er at gøre op med det monolitiske billede af den muslimske kvinde som offer for den islamiske sociale struktur eller den muslimske mands dominans og i stedet pege på, at muslimske kvinder ikke passivt underlægger sig undertrykkende regler, men aktivt forsøger at forbedre deres livsomstændigheder. Det virker sine steder en anelse skævt at fastholde ejendom som perspektiv for undersøgelsen af kvinders magtposition, når det samtidig understreges, at kontrol over ejendom *ikke* er udslagsgivende for samme. Hvor Moors i sidste del beskæftiger sig med kvinders uddannelsesmuligheder, kaldes uddannelse for „en personaliseret form for ejendom“, hvilket forekommer at være en overflødig omskrivning og udvanding af begrebet ejendom. Kapitlet om uddannelse understreger netop, at andre forhold end kontrol over ejendom er af betydning for kvinders situation.

Bogen lykkes så afgjort med at nuancere „kvinden i islam“ og give et differentieret billede af den moderne udvikling: Denne indebærer både fordele og ulemper for kvinder. På trods af opgøret med det monolitiske billede af den muslimske kvinde taler de nye

billeder, der opstår, nok så meget om begrænsninger og afhængighedsforhold for kvinder. Og det er fremstillingens force: Moors repræsenterer muslimske kvinder som handlende aktører uden at forfalde til at idyllisere disse kvinders situation. På den måde bibeholdes et kritisk perspektiv, der udpeger problemer for kvinders udfoldelsesmuligheder i den konkrete kontekst.

*Lene Kofoed Rasmussen
Carsten Niebuhr Institutet
Københavns Universitet*

GHANIA MOUFFOK: Être journaliste en Algérie. Paris: Reporters sans frontières 1996. 144 sider. ISBN 2-908830-23-X, pris FF85.

Ghania Mouffoks bog beskriver den algerske presse mellem 1988 og 1995. En periode, hvor Algeriet oplevede en ytringsfrihed, der er unik for den arabiske verden, og dernæst genindførelsen af pressecensur samt drab på og fængslinger af journalister.

Udgangspunktet for bogen er opstanden i oktober 1988, der viste, at det algerske regimes evner til at kommunikere med den algerske befolkning havde nået et nulpunkt, men som også blev anledningen til en række nye presselove. Politiske foreninger, partier og enkeltindivider fik ret til at skabe deres egne informationsorganer, og et informationsråd blev etableret, som skulle tilse, at alle synspunkter i det algerske samfund kunne komme til udtryk. Endelig fik journalisterne ret til at gå sammen i kollektiver omkring dannelsen af nye presseudgivelser og to års løn i etableringstilskud. Før dekretene var lederne af pressen udnævnt af Informationsministeriet under kontrol af den militære efterretningstjeneste. På bladene udøvede redaktørerne en uindskrænket magt og handlede efter direktiver fra styrets forskellige instanser. Regeringsinitiativerne syntes nu at have som mål at omdanne journaliststanden fra at være penneførere for styret til at blive en egentlig profession.

I nogle år oplevede Algeriet en sand mangfoldighed af nye presseudgivelser fra det islamistiske *El Mounquidh* (Frelseren) til det kommunistiske *Alger Républicain*. Mouffok gennemgår de mange udgivelser og den paradoksale baggrund, de blomstrede op i. Godt

nok var der kommet en liberal pressekodeks, men samtidig forblev distributionen, trykkerierne og reklameformidlingen under statens kontrol. Mouffouks bog viser tillige talrige eksempler på, hvor svært det var for journalisterne at forlade rollen som politiske og ideologiske formidlere og etablere sig i en egentlig professionel stand, der havde research og nyhedsformidling som første opgave. En selvstændig journalistorganisation opstod aldrig, men blev kvalt i ideologiske debatter. Med FIS' stigende politiske succes i 1991 blev pressen delt i 3 tendenser: en fransksproget presse, der støttede styret i aflysningen af valget, en arabisk sproget presse, der støttede FIS, og et mindretal, der forsvarede pressens uafhængighed i forhold til partierne. Det var førstnævnte, der senere fik det store ord indført. Mouffok gennemgår, hvorledes den hetzede mod „demokratisme“, mod „analfabeter, der ikke kan finde ud af at sætte krydser ud for rette partinumre“, hvorledes den skrev, at folk, der gik til valgurnerne, ikke havde lov til at undertrykke det flertal, der blev hjemme. Endelig fremhæver hun, hvorledes ingen pressefolk ytrede offentlig beklagelse, da alle aviser nær FIS blev forbudt.

Sidste del af bogen fortæller om, hvorledes censuren vendte tilbage i Algeriet og søgte at gøre konflikten til det, man har kaldt en krig uden billeder. Det er forkert, skriver Mouffok, det er en krig uden modbilleder, hvor man kun hører om islamismens rædsler, ikke om den anden part. Det er i det spil, at mordene på journalisterne tog til tillige med vilkårlige arrestationer og bladlukninger, og hvor det at skrive i sig selv blev en heroisk handling. Pressens drama har været, at landets generelle interesser er defineret af et regime, som aldrig har besværet sig med at forklare offentligt og politisk, hvorfor dets beslutninger var til gavn for alle. Lidet vant til at kommunikere har den overladt til journalisterne at være de offentlige formidlere af nationens identitet. Man har ikke forventet af de statslige nyhedsorganer, at de skulle formidle upartiske fremstillinger af den algerske virkelighed, men man kunne have disse forventninger til den private presse. Den har ikke indfriet disse og har været underlagt for mange pressioener – delt mellem en solidaritet med befolkningen og dens for tætte bånd til magten. Af Mouffoks bog fremgår det klart, at godt nok har en større gruppe journalister efter 1988 fordømt hærens vold og forlangt uindskrænket ytringsfrihed, men